

CA NE MÀ #23 S

DOSSIER CENTRAL

**BANDES DE MÚSICA,
VERTEBRACIÓ
TERRITORIAL
I CONSTRUCCIÓ
IDENTITÀRIA**

#23

BANDES DE MÚSICA, VERTEBRACIÓ TERRITORIAL I CONSTRUCCIÓ IDENTITÀRIA

ens
de l'associacionisme
cultural català

Associacionisme
Cultural Català

CANEMÀS

REVISTA DE
PENSAMENT ASSOCIATIU
I CULTURA POPULAR

NÚMERO 23 | HIVERN-PRIMAVERA 2022

Premi BEST 2018 a la societat a una iniciativa de comunicació, concedit per l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya

Entitat acreditada per la UNESCO per la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial

Direcció Antoni Serés

Coordinació Elena Calzada i Guillem Carreras

Consell de redacció Gemma Aguilera, Pere Baltà, Elena Calzada, Guillem Carreras, Oriol Cendra, Enric Cirici, Cristina Costa, Èric Jover, Joan Maluquer, Rosa Maria Provencio, Josep Santesmases i Antoni Serés

Consell Assessor Xesc Alemany, Ramon Arnabat, Elvira Asensi, Víctor Baroja, Lluís Bellas, Elena Calzada, Guillem Carreras, David Cao, Anna Costal, Montserrat Garrich, Àngels Mach, Pepa Nogués, Carme Oriol, Maria Antònia Pujol, Rosa Maria Provencio, Antoni Serés i Carla Valentino

Edita Ens de l'Associacionisme Cultural Català

Carrer València 558, 6è 1a, 08026 Barcelona, el Barcelonès.

Tel. (34) 93 269 10 42, www.ens.cat

Disseny gràfic Victor Riba

Correcció lingüística Albert Lavila

Portada 50è aniversari de la FSMCV | Cipriano Fornas

PVP 10,00 €

Subscripció 17,50 € (2 números) - canemas@ens.cat

Impressió Impremta Pagès

ISSN 2014-5519

Dipòsit legal B-4484-2012

Els judicis i opinions expressats en els articles publicats a la revista són exclusivament responsabilitat de l'autor. L'opinió de *Canemàs: revista de pensament associatiu i cultura popular* només s'expressa a l'editorial.

© Ens de l'Associacionisme Cultural Català

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Diputació
Barcelona

#DibaOberta

Ajuntament
de Barcelona

SUMARI

04 EDITORIAL: UNA NOVA ETAPA?

ARTICLES

06 L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya compleix cent anys

Marta Grassot Radresa

22 Les claus per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial a Catalunya

Lluís Bellas

36 «Quan s'enlairen els coets»: L'ús de la pólvora en la nostra festa

Nil Rider

46 Museografiar immaterialitats. A propòsit de l'exposició «Faltar o morir» de L'ETNO

José María Candela Guillén i Raquel Ferrero i Gandia

60 Rafel Ginard Bauçà, el folklore com a passió

Andreu Ramis Puig-gros i Miquel Sbert i Garau

76 DOSSIER CENTRAL

Bandes de música, vertebració territorial i construcció identitària

DIRECTORA *Elvira Asensi Silvestre* ARTICULISTES *Joan J. Adrià i Montolí, José R. Pascual-Vilaplana, Frederic Oriola Velló, Juan Vicente Martín Devesa, Isabel Asensi Moisés i Joan Antoni Ballester*

CRÒNICA

130 El relançament dels Pastorets. Crònica del IV Congrés de Pastorets de Catalunya

Guillem Carreras

ENTREVISTA

146 Pere Baltà i Llopart: «El moviment associatiu s'ha convertit en una de les nostres característiques identitàries»

Joan-Ramon Gordo i Joan Maluquer

160 RESSENYES

172 GARBELS DE CULTURA POPULAR

El Canigó, la nit de Sant Joan (1586)

174 ARA FA DEU ANYS

178 10È ANIVERSARI DE CANEMAS

Joan-Ramon Gordo

180 LA PREGUNTA

182 LA INSTANTÀNIA

184 ARTICULISTES

UNA NOVA ETAPA?

El Departament de Cultura ha reprès els tràmits per aprovar la Llei del patrimoni cultural immaterial català i de l'associacionisme cultural. La suspensió de l'autonomia primer, i els continus canvis en la conselleria després, havien tingut encallada la nova normativa, impulsada el 2016 pel conseller a l'exili Lluís Puig. Caldrà analitzar el contingut definitiu del redactat, i veure com es vehicula amb altres normatives que desitja aprovar el Govern de la Generalitat: la Llei del foment de l'associacionisme i la Llei dels drets culturals.

Els canvis legislatius previstos s'estan concebant en un context de moderat optimisme en els col·lectius de cultura popular. Deixem enrere les restriccions imposades durant dos anys, hem recuperat la normalitat en l'organització d'esdeveniments. Els pròxims mesos començarem a intuir quin ha estat l'impacte de la covid-19 en l'associacionisme cultural. Possiblement encara és massa aviat per saber si el virus ha provocat un parèntesi forçat o canvis estructurals de fons en el gruix d'entitats catalanes. Sigui quin sigui l'escenari, la pregunta és la mateixa: què podem fer les entitats per ser útils socialment per al conjunt de la ciutadania, i en concret per a aquells sectors de la població amb menys accés a la cultura?

CONTINGUTS DEL CANEMÀS 23

L'esmentada Llei del patrimoni cultural immaterial i de l'associacionisme cultural marcarà les polítiques públiques en aquest àmbit durant les pròximes dècades. Per aquest motiu hem dedicat dos articles del *Canemàs* a reflexionar sobre dos àmbits del patrimoni immaterial. En una reflexió molt útil per clarificar conceptes, Lluís Bellas defensa la necessitat d'apostar per una visió holística del patrimoni (material i immaterial). Des del Museu Valencià d'Etnologia, els conservadors Raquel Ferrero i José María Candela expliquen la importància que té la museologia per assolir aquest objectiu.

L'historiador Nil Rider ens trasllada de nou al carrer per fer-nos descobrir els usos festius de la pirotècnia. Considera que moltes persones deixarien de referir-s'hi com a soroll si comprenguessin els significat dels petards o de les galejades.

A *Canemàs* ens agrada recordar les efemèrides i figures destacades. En aquest número, era pràcticament obligat tractar sobre el centenari de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya (OCPC), impulsat el 1922 pel mecenes Rafael Patxot. Marta Grassot, responsable del Centre de Documentació de l'Orfeó Català, ens parla d'un tema poc

tractat: el llegat etnològic que va deixar el fons fotogràfic de l'OCPC. Un altre Rafael, de cognom Ginard, és el gran responsable del *Cançoner Popular de Mallorca*, en el qual es recopilen més de quinze mil cançons. Andreu Ramis Puigros i Miquel Sbert i Garau ens descobrixen l'aportació d'aquest folklorista, malauradament massa desconegut.

Seguint la línia iniciada fa un parell d'anys, en aquest número també queden reflectits els congressos organitzats des de l'associacionisme cultural. El periodista Guillem Carreras fa una síntesi de les aportacions del IV Congrés de Pastorets de Catalunya, celebrat a l'Espluga de Francolí el 12 de març.

El dossier central, dirigit per Elvira Asensi, està dedicat a les societats musicals. Una anàlisi àmplia que incideix en les diferents realitats de les bandes arreu dels Països Catalans, i també en la funció social que desenvolupen, més enllà de l'oci i el gaudi personal: com a element de cohesió —i també enfrontament— municipal, en el foment de les relacions generacionals, o en la popularització d'obres considerades d'*alta cultura*. El monogràfic inclou les aportacions de Joan Josep Adrià Montolí, José R. Pascual-Vilaplana, Frederic Oriola Velló, Juan Vicente Martín Devesa, Isabel Asensi Moisés i Joan Antoni Ballester Coll.

Qui més qui menys coneix en Pere Baltà, un estudiós de l'associacionisme cultural i també una figura clau, a principis dels anys vuitanta, en la creació de les federacions d'àmbit nacional. Joan-Ramon Gordo i Joan Maluquer hi han conversat per recordar la seva trajectòria i conèixer què opina sobre les dinàmiques actuals dels col·lectius de cultura popular.

Com és habitual, la revista es clou amb una selecció de ressenyes sobre algunes publicacions dels darrers mesos. En les seccions, recordem els continguts del *Canemàs* n. 3; transcrivim el discurs pronunciat per Joan-Ramon Gordo en l'acte de celebració del desè aniversari de la revista, celebrat a Ripollet el 22 de febrer; reproduïm un fragment de les *Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent*, de Francesc Comte (1586); preguntem a activistes culturals si consideren que les entitats treballen prou bé per incorporar els novinguts a la cultura i la llengua catalanes, i finalment, dediquem la instantània a la transhumància als Pirineus.

Gaudiu molt de la lectura.

L'ENTREVISTA

PERE BALTA I LLOPART

«El moviment associatiu s'ha convertit en una de les nostres característiques identitàries»

JOAN-RAMON GORDO I JOAN MALUQUER

Pere Baltà i Llopart, nascut a Torrelavit (l'Alt Penedès) l'any 1940, però que ha viscut d'ençà de ben petit al Prat de Llobregat, és una figura clau per entendre políticament què ha estat el tardofranquisme i l'anomenada Transició, implicat en el periodisme i la política municipal. Alhora és una persona amb qui la cultura popular i tradicional i l'associacionisme sempre estarà en deute des que va assumir la direcció del Servei de Promoció Cultural de la Generalitat de Catalunya. Com a diputat a Madrid durant tres legislatures, ha conegut molt bé la política espanyola. També és una persona que coneix el fenomen de la immigració a fons, a partir de l'experiència personal i professional al Baix Llobregat i la Fundació Candel.

Pere Baltà, heu tingut una sensibilitat social i cultural destacada durant tota la vida. Quins han estat els vostres inicis?

La meva diguem-ne *carrera* comença de molt jove. A la Ciudad de los Muchachos, una institució inaugurada a Barcelona el 1950 i inspirada per l'entitat que creà als Estats Units el pare Flanagan arran de la Primera Guerra Mundial, per acollir els orfes de guerra. A Barcelona estigué situada al Tibidabo, al lloc on havia estat la colònia escolar Can Puig. Fou una institució exemplar que procurava la formació i la reinserció social. La de Barcelona va ser impulsada per l'advocat Alfredo Casanovas Fernández amb la direcció pedagògica del psicòleg Antonio Blay Foncuberta, tots dos de fortes conviccions cristianes. Llàstima que, després d'ells, altres dirigents transformessin els objectius d'aquella institució desprestigiant-la.

«La meva família vivia al Prat de Llobregat, on regentava un bar molt popular, Cal Marcelino, que va ser per a mi una veritable escola de ciutadania.»

Com és que hi entreu?

Per crear un ambient millor deixen que hi entrin alumnes de fora de les escoles municipals de Barcelona. En aquell moment la meva família vivia al Prat de Llobregat, on regentava un bar molt popular, Cal Marcelino, que va ser per a mi una veritable escola de ciutadania i tota una institució. Amb el problema de la tuberculosi, el metge del poble va recomanar al meu pare que m'hi portés. Potser també volien allunyar-me de l'ambient polític i social que respirava. Amb menys de deu anys llegia les cròniques de la guerra de Corea als joves immigrants andalusos analfabets que van constituir el PSUC del Prat en una taula del bar de casa.

A la Ciudad de los Muchachos teniu els vostres «primers èxits».

Ho podríem dir així. Hi vaig guanyar un concurs literari, gràcies al qual vaig ser delegat de cultura, redactor del periòdic mural i responsable de la biblioteca. El premi fou lliurat pel mateix alcalde de Barcelona. De fet, podríem dir que la meva història com a dinamitzador cultural es va forjar allà.

I de nou al Prat...

Sí, faig batxillerat amb l'historiador Jaume Codina. Més tard vaig anar a l'Escola Industrial de Barcelona, on vaig fer fins a tercer any de perit industrial, però ho vaig deixar. No volia ser químic ni físic... volia ser periodista. Allí un altre personatge del Prat, el doctor Jaume Palau, doctor en bioquímica i catedràtic de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, en veure la meua predilecció pel periodisme, em fa entrar a la redacció del periòdic *Prat*.

«Després de fer la mili vaig treballar en una de les millors agències de publicitat que hi havia en aquells moments.»

Parlem abans, però, del servei militar.

Em destinen al castell de Figueres, on organitzo una emissora de ràdio i publico una col·lecció de quaranta articles amb força impacte al setmanari VP que dirigia el poeta Manuel Pont i Bosch, que em va fer confiança. No vaig parar. I vaig començar a escriure els primers contes.

Després de fer la mili vaig treballar en una de les millors agències de publicitat que hi havia en aquells moments, on vaig aprendre molt de comunicació.

Tenieu, però, molt clara la vostra vocació periodística.

Com que a Barcelona havien tancat l'escola de periodisme, vaig pactar amb el meu pare un any sabàtic per anar a Navarra, on s'impartia la carrera de periodisme. Un any i mig a Pamplona, i torno al Prat amb els textos de la carrera estudiats, esperant que s'obri la facultat de Ciències de la Informació de Bellaterra.

El periòdic Prat.

L'any 1950 s'inicia un projecte que estarà íntimament relacionat amb la vida de la població i que funcionarà gairebé vint-i-dos anys de manera ininterrompuda: el periòdic *Prat*. Una vertadera escola de periodisme per a tota una generació. Pel seu consell de redacció han passat moltes de les persones que han tingut un paper destacat en la política local d'aquells anys.

I us fan director del periòdic Prat.

Abans d'anar al servei militar, tot just complia vint anys. I comencem a fer crítica social, primer de manera espontània.

Abans comenceu els vostres reportatges per al periòdic.

Ja havia tingut la gosadia d'entrevistar el famós periodista Manuel del Arco, quan descobreixo que hi ha mig centenar de famílies vivint sota els ponts de l'autopista de Castelldefels i faig un reportatge sobre aquestes famílies, explicant que el poble amb més renda per càpita de l'Estat té cinquanta famílies vivint sota els ponts de la Gran Via. Aquest reportatge va marcar molt la meua consciència social. D'allà va néixer la *Cooperativa Obrera de Viviendas*.

Publicar aquestes denúncies, no us va generar problemes?

De fet, en aquesta primera època no, perquè vaig ser prou hàbil per aprofitar les poques esclatxes de llibertat que el sistema t'oferia.

«Volien que em faci falangista i entri al Consejo Local del Movimiento per controlar-me.»

Tanmateix, això tenia un peatge...

Volien que em faci falangista i entri al *Consejo Local del Movimiento* per controlar-me i donar-me directrius. M'ofereixen continuar a la direcció del periòdic *Prat*, la d'una emissora que aleshores es muntava, fent-me funcionari municipal... Dic que no, que jo no em penso fer falangista. Que vull ser periodista i no pas polític i dimiteixo.

La Cooperativa Obrera de Viviendas.

A conseqüència del meu article sobre els ponts de la Gran Via sorgeix la proposta de constituir una cooperativa d'habitatges, i en tornar de Pamplona em demanen que m'hi incorpori per dirigir el departament social. També em demanen que m'incorpori al periòdic *Prat*, com a redactor en cap per transformar-lo en setmanari. Fins aleshores era quinzenal. Comencem a fer un periòdic molt crític. És el temps que presideixo l'ateneu Joventut Unida Pratense (la JUP), que pocs anys després serà clausurat per la dictadura.

No obstant això, deixeu la cooperativa i us centreu més en altres facetes professionals...

Sí. Hi havia aspectes de la gestió de la cooperativa que no m'agradaven i força sospitosos. Quan surto de la Cooperativa, em fitxa el Col·legi de Químics perquè en porti la comunicació. Munto les publicacions professionals i em dedico a organitzar congressos nacionals i internacionals, la secretaria tècnica de l'Escola de Postgraduats, em relaciono amb la Jove Cambra, la Fira de Barcelona... Faig de periodista *freelance*.

Les eleccions pel terç familiar.

Les corporacions locals estaven dividides en tres terços, d'igual nombre de regidors, que corresponien al de representació sindical, al corporatiu i al familiar. L'únic en què es contemplava la possibilitat de votació popular era el terç familiar, en el supòsit que hi hagués més d'una candidatura, i amb una forta limitació: només ho podien fer els caps de família inscrits al cens electoral.

Per segona vegada consecutiva, al Prat de Llobregat s'utilitza el terç familiar per poder accedir a l'Ajuntament (1966). Aquesta vegada, però, té unes característiques ben diferents de l'anterior (1963). El protagonisme i la iniciativa sorgeixen de forces alienes a l'estament municipal, vinculades la majoria d'elles, d'una banda, a una entitat sociocultural —la JUP— i, de l'altra, al periòdic *Prat*, amb una notable sensibilitat social provinent del fenomen de la *Cooperativa Obrera de Viviendas*. Es tractava, d'alguna manera, del primer intent col·lectiu de participació des de l'oposició en els afers municipals locals.

Tot i perdre la candidatura, amb vint-i-cinc anys us fan regidor pel terç governatiu.

D'igual manera que va ocórrer a les eleccions del 1963 (amb la integració a l'equip municipal de Moisès Llopart, reconegut entrenador de marxa atlètica, un dels candidats de la candidatura perdedora), a les eleccions del 1966 m'hi incorporen pel terç corporatiu, sense haver-me presentat.

Pere Baltà, amb Joan-Ramon Gordo i Joan Maluquer | Foto: Elena Calzada (ENS)

«La publicació del conte 'Bajo una gorra gris...' va suposar el segrest de la revista *Prat* i el meu processament.»

Tanmateix el terç corporatiu era tradicionalment la via més representativa del Règim. Això no us va comportar cap mena de problema?

No, perquè s'havia aconseguit el principal objectiu del grup promotor de la candidatura perdedora: tenir algú dins de l'Ajuntament.

«El consell de guerra es resol positivament per a mi, amb una sentència d'arrest domiciliari.»

El conte *Bajo una gorra gris...*

La publicació d'aquest conte al setmanari *Prat* va ser la meua manera de desmarcar-me del Règim i va suposar el segrest de la revista i el meu processament. L'any 1967 em sotmeten a un consell de guerra, fet que em va obligar a endarrerir un any el meu casament i la pèrdua de diverses opcions de treball, quan es presentava la policia preguntant

per mi. El conte plantejava que els policies eren tan víctimes del sistema com els mateixos estudiants que reprimien. El consell de guerra es resol positivament per a mi, amb una sentència d'arrest domiciliari. Ho he d'agrair a una gran defensa de l'advocat Agustí de Semir, que posteriorment també defensà l'amic Josep M. Huertas Claveria.

L'any 1968 hi ha canvi d'alcalde. Què va suposar aquest fet?

Després d'un nou intent de captació fent-me regidor de Cultura, després d'aconseguir la primera biblioteca pública del Prat, comença l'oposició democràtica pròpiament dita, amb uns multitudinaris plens municipals per reclamar el retorn del nom de Pompeu Fabra al col·legi, que fou inaugurat per la República com a tal. Actuo conjuntament amb un altre regidor, en Pau Vila. Afers com els de la construcció d'una nau industrial sobre el que havia de ser un espai públic, i principalment el de la fraudulenta urbanització dels quaranta-vuit carrers de la població, són mostres de l'alt grau de cohesió i de consolidació a què va arribar una opo-

sició municipal dins del consistori del Prat de Llobregat. Per la denúncia de tot plegat, em posen una querella criminal de trenta milions. Ara el meu defensor és en Josep Maria Pi i Sunyer, qui planteja que guanyarem el plet si em presento a les eleccions.

Parlem del Moviment de Regidors Democràtics. Quin abast va tenir?

El Moviment de Regidors Democràtics, si bé es va manifestar en diverses poblacions catalanes, va ser al Prat on va tenir l'inici i un desenvolupament i l'impacte més grans. Superà la fase opositora exercint tasques de gestió municipal amb una incidència popular força important. Les primeres candidatures democràtiques es formaren primer al Prat i al cap de pocs mesos a Terrassa, entorn de Joan Barenys, amb motiu de les eleccions municipals de l'any 1966. Ambdós casos promoguts des del clandestí Moviment Socialista de Catalunya que liderava Josep Pallach, partidari d'aprofitar totes les oportunitats de votar que es produïssin.

Orgànicament era més un moviment que un partit polític. La seva característica més important era la unitat en contra d'un enemic comú i a favor d'uns principis generals aglutinadors basats en conceptes molt generals, com democràcia, llibertat, Catalunya, que se centrava en la denúncia de les injustícies i les irregularitats que es donaven a l'Administració local. L'acció dels regidors democràtics reunia aquestes dues condicions, amb la qual cosa es creava un canvi a les estructures de poder local, amb l'acció municipal no com a únic camí, sinó com a complementari.

«L'Assemblea Democràtica del Prat aconsegueix a les eleccions municipals del 1973 l'obtenció de la majoria en el consistori municipal.»

I arriba l'any 1973.

És encara recent la publicació de la meva primera novel·la *Les urnes*. En principi censurada i immediatament segrestada pel Tribunal d'Ordre Públic, com va dir Joaquim Ferrer la consideraven «la novel·la d'una revolta». A l'inici dels anys setanta, ens trobem en un període madur pel que fa a l'oposició democràtica al Prat de Llobregat. Si a aquesta situació hi afegim l'element de suport exterior, tant en l'àmbit local, amb assistències massives als plens municipals, com en l'àmbit general, amb la difusió dels diferents esdeveniments als diaris, amb una atenció política per part de l'embrionari RSDC (Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya), ens trobarem amb una situació molt favorable per plantejar l'assalt a l'Ajuntament.

I així fou...

L'any 1971 es constitueix l'Assemblea Democràtica del Prat, la qual elabora una candidatura unitària, que aconsegueix a les eleccions municipals del 1973 una fita única i que no es dona en cap més lloc de l'Estat espanyol: l'obtenció de la majoria en el consistori municipal, que permetrà un temps més tard no tan sols desenvolupar les tasques de denúncia i d'oposició, sinó el que el caracteritzarà més: protagonitzar l'acció de govern municipal, enmig de la tramitació del Pla general d'urbanisme de Barcelona, que afecta

sensiblement el Prat a causa de les grans infraestructures.

Un cop assolit l'objectiu, l'Assemblea es dissol força ràpidament, i la dinàmica del procés opositor es concentra bàsicament en les persones dels regidors, com, de fet, s'havia donat fins aleshores.

Quins eren els temes més conflictius?

En tractar-se d'una població en fase expansiva de creixement poblacional, les accions oposidores es van concentrar principalment al voltant de temes relacionats amb l'urbanisme i en dos afers de caràcter general: l'ampliació de l'aeroport i el desviament del Llobregat, autèntic cavall de batalla per l'elevat risc de contaminació de l'aqüífer deltaic.

«El governador civil Sánchez Teran em fa responsable de la manifestació del 17 de setembre de 1976 a El Prat.»

Precisament aquests darrers afers són l'origen d'una de les mobilitzacions més importants que hi ha hagut al Prat...

Sí. L'any 1976 és l'any que passa a la història recent del Prat de Llobregat com l'any de la manifestació en contra del desviament del riu. El procés accelerat de salinització de l'aqüífer del delta, les noves dàrsenes, l'afectació de les platges, l'expansió del port i l'aeroport, la pèrdua de llocs de treball... són les motivacions que van fer que el 17 de setembre de 1976 es fes una manifestació de protesta multitudinària pels carrers del Prat, manifestació que fou curiosament autoritzada pel Govern Civil com a «reunió pública itinerant». Malgrat que fou el consistori el que acordà demanar

el permís, qüestions legals fan que ho demani formalment un equip de deu persones; el primer dels signats era jo i el governador civil Sánchez Teran me'n fa responsable.

Tanmateix no tot eren flors i violes dins de l'equip de l'oposició...

El fet de participar activament en el govern municipal va suposar el sorgiment de tota una sèrie de diferències existents entre els membres de l'oposició, diferències que apareixen no únicament ni exclusiva perquè es tractava de persones diferents, sinó perquè no es formava part d'un corpus polític homogeni. I això era no tant perquè tothom estigués definit, sinó perquè a la majoria únicament els interessava i motivava l'aspecte local. La situació general era totalment diferent de la de 1966 o de la de 1973.

No és el vostre cas, però.

Cert. A poc a poc vaig anar fent pública la meua relació amb un moviment d'abast nacional fundat per Josep Pallach i que es concretaria a formar part com a cap electoral del PSC-R (Partit Socialista de Catalunya - Reagrupament) a les eleccions generals celebrades el 1977, i com a candidat pel Pacte Democràtic de Catalunya que encapçalen Jordi Pujol, i Josep Verde Aldea i Ramon Trias Fargas.

Què va suposar la mort de Josep Pallach?

L'11 de gener del 1977 Pallach mor a l'edat de cinquanta-sis anys. El succeeix Verde Aldea, amb qui mantinc una excel·lent relació fins a la proposta d'unitat socialista, quan publico un article («Aquesta unitat

socialista, no»), en què manifesto el meu desacord amb com s'enfoca la unitat socialista i decideixo tornar-me'n cap a casa, on tinc tota una sèrie de projectes professionals aparcats. És el moment de crear el periòdic *Delta*, degà de la premsa comarcal del Baix Llobregat, que dirigeixo cinc anys, fins a consolidar-lo.

Però no durarà gaire la «tranquil·litat».

Certament. Contra tot pronòstic, Jordi Pujol guanya les eleccions al Parlament de Catalunya. Es troba que necessita gent, i Agustí Contijoch, persona del seu entorn, em demana que els faci un informe que titulo el juliol de 1980, «Com promoure i coordinar les iniciatives culturals d'arreu de Catalunya per mitjà de les conselleries de cultura municipals».

«Max Cahner em demana que dirigeixi el Servei de Promoció Cultural.»

I d'aquesta manera s'inicia la vostra relació amb la Generalitat, i més en concret amb el Departament de Cultura.

Jordi Pujol em demana de veure'ns. Té l'informe sobre la taula i em manifesta que està completament d'acord amb el que hi diu i, uns dies després, Max Cahner em demana que dirigeixi el Servei de Promoció Cultural. D'aquest depenen l'acció cultural cap als ajuntaments i tot el teixit associatiu, a més de la promoció general de la cultura.

I quina és la vostra reacció?

Li plantejo que m'ho he de pensar (tot just estava en plena expansió d'uns projectes professionals) i li demano temps per decidir-me.

I què decidíu?

Doncs que accepto, i redacto en dos mesos el Pla de dinamització cultural. Pla que, segons vaig saber, el mateix president Pujol exposà als serveis de la Generalitat com a exemple a seguir.

Quines van ser les primeres accions que vau dur a terme?

Primer de tot, la formació de l'equip humà, amb gent que tenia experiència en diferents àmbits de la cultura tradicional i popular. Calia incorporar-hi el que funcionava feia temps i evitar duplicitats.

També calia conèixer en quina situació es trobava el país...

Era del tot necessari investigar la realitat sociocultural que arribà a la democràcia. Les delegacions de cultura ens havien estat traspassades sense cap informació. Per aquest motiu, es realitzà l'enquesta a les delegacions municipals de cultura, a fi de recaptar informació detallada sobre equipaments, associacions, pressupostos culturals... Enquesta a la qual van respondre el 100 % dels municipis.

Quins aspectes en destacaríeu?

Cridava l'atenció l'abundància de societats corals i orfeons, casinos populars i ateneus, agrupacions dramàtiques i esbarts. A més de la meitat dels municipis catalans es detectà l'existència d'alguna associació, un terç de poblacions tenia alguna mena d'entitat coral o musical. Un 42 % de municipis tenia alguna sala polivalent d'espectacles. Sorprenia que en els 937 municipis enquestats es detectés l'existència de vuit centenars d'espais que podien acollir actes públics.

L'enquesta va ser complementada amb tot un seguit de qüestionaris específics dirigits als diferents àmbits associatius. Per tot plegat podem afirmar que Catalunya té un dens teixit associatiu i unes estructures culturals construïdes des de l'esforç de la gent de la cultura popular.

«Les associacions han estat refugi d'inquiets discrepants i un mecanisme d'enllaç dels activistes culturals i els intel·lectuals amb el poble.»

Les associacions han estat espais de convivència i llibertat...

Les expressions de la cultura popular i tradicional havien sobreviscut encotillades durant la dictadura. Tanmateix les associacions van saber capejar el temporal tot adoptant una actitud pragmàtica i portant fins als límits permesos aquesta legislació tan estricta i repressiva. Les associacions han estat refugi d'inquiets discrepants i un mecanisme d'enllaç dels activistes culturals i els intel·lectuals amb el poble. L'associacionisme fou la base sobre la qual es va bastir una multitud d'instruments per a l'acció social.

També heu manifestat que l'associacionisme ha estat una escola eficaç de dirigents públics.

La transició política xuclà bona part dels dirigents de les associacions per tal d'incorporar-los, sobretot, a la política municipal, encara que també als nivells de la gestió de la institució autonòmica i a les llistes de candidats a parlamentaris.

No es disposava de cap altra escola de formació de dirigents i cap és més eficaç que el món associatiu.

Tanmateix això podia descapitalitzar el teixit associatiu...

Va sorgir aleshores el temor d'un empobriment de la societat civil, però ben aviat les mateixes associacions es regeneraren promovent els directius que, fins aleshores, s'havien mantingut en segon nivell, i promocionant una nova generació de joventut que n'agafava, des de llavors, el relleu.

Aquest procés em tocà viure'l intensament des de la direcció del Servei de Promoció Cultural de la Generalitat. Es tractava de revitalitzar el teixit associatiu, per la qual cosa vam posar en marxa un Pla de dinamització cultural.

Què proposàveu en aquest Pla?

El Pla de dinamització cultural (1980-1985) preveia un nou estadi: la celebració de tot un seguit de jornades d'estudi i manifestació de la cultura popular que, en l'àmbit local i comarcal, preparessin el camí cap a la celebració d'una sèrie de congressos, i tot això encaminant-nos envers la recerca d'una àmplia reflexió que contribuís a l'estructuració de la cultura popular.

I arriba el Congrés de Cultura Tradicional i Popular.

Tot just ara fa quaranta anys de la celebració d'aquest congrés. Encabir quasi tres mil congressistes i unes tres-centes comunicacions a les sales del Palau de Congressos. Va ser el pòrtic de les dues edicions de les multitudinàries Expocultures.

La sessió inaugural va sorprendre els participants amb la notícia que les tres jornades en què s'havia de celebrar l'esdeveniment passaven a ser les jornades inaugurals d'un congrés que, amb catorze àmbits que tindrien lloc arreu de Catalunya, es clouria a la ciutat de Girona un any després. Coincidint amb la celebració del Congrés, una setmana abans tingueren lloc les Jornades d'Estudi de la Problemàtica Cultural, adreçades especialment al món municipal i a les quals, gairebé amb un miler de congressistes, es convidà a participar regidors i directius d'entitats.

«La gran conclusió del I Congrés va ser la creació d'un Institut de Cultura Tradicional i Popular.»

Què en destacaríeu?

El debat dels diferents àmbits aportà una multitud de conclusions que van ser recollides en el llibre que, amb data del 1983, publicà el Departament de Cultura de la Generalitat. En cada cas es plantejava la conveniència de crear estructures federatives o de coordinació.

Però la gran conclusió d'aquell primer congrés, la proposta de creació d'un Institut de Cultura Tradicional i Popular, quedà a mig camí, en crear-se el Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.

«El Centre de Promoció de la Cultura Tradicional i Popular no ha cobert el desig d'independència que li permetés viure al marge de la política.»

Com és això?

Aquest organisme depenent de l'Administració, tot i haver desenvolupat una destacada tasca al llarg de les dues darreres dècades, no ha cobert el desig d'independència que li permetés viure al marge de la política, un propòsit que es trobava en l'esperit inicial d'aquells que el reclamaven. El Centre, no obstant això, fou capaç de plantejar una segona convocatòria del congrés. Se celebrà l'any 1995 i s'originà, així, un nou debat a partir de ponències encarregades pel Centre, que presidia l'exconseller Joan Vidal i Gayolà. Se'm feu l'honor de pronunciar-ne la conferència inaugural al Teatre Metropol de Tarragona, en la qual, amb el títol «Catalunya, poble i cultura», vaig recordar el primer congrés.

Després de cinc anys dirigint el Servei de Promoció Cultural iniciu una nova etapa assumint la direcció general d'ADIGSA, empresa pública que administrava i gestionava els habitatges socials públics.

En aquell moment es dona la circumstància que l'Estat traspasa a la Generalitat el seu parc immobiliari, una autèntica càrrega de dinamita social: uns seixanta-set mil habitatges, seixanta-set mil problemes.

Com a tinent d'alcalde d'Urbanisme, director del departament social d'una important cooperativa d'habitatges i com a periodista coneixia la problemàtica del barraquisme i el de les associacions culturals. Vaig assumir aquesta nova responsabilitat comissionat, com un acte de servei, advertint que tenia grans possibilitats de cremar-me, en-

cara que ho fes bé. La feina d'ADIGSA va ser positivar la realitat social d'aquells barris. A tot arreu va anar bé, llevat de la meua ciutat, on vam descobrir activitat veïnal especulativa, precisament quan ja tornava a Cultura com a director general. Va ser dur. Amenaces per telèfon, pintades a les parets del poble i a la seu social... Encapçalar la llista municipal de CiU al Prat va ser un altre repte que millorà els resultats de la coalició més d'un vint-i-cinc per cent, que trencà la majoria absoluta d'Iniciativa.

I s'hi inicia una nova etapa de diputat a les Corts Espanyoles.

L'etapa d'ADIGSA s'acaba el 1987. En el moment de decidir entre diverses propostes, escullo l'escó de diputat al Congrés espanyol per CiU, pensant que una de les demandes de les entitats i les associacions culturals participants en els congressos que havia promogut era la confecció d'una llei de mecenatge, que vam aconseguir. La feina a Madrid durant aquells anys va ser positivíssima: ponent de la proposició de llei que generà el pla ADO, de suport als esports olímpics encara vigent, lleis de propietat intel·lectual...

Com a diputat, he estat en tres legislatures, activitat que em va permetre viatjar i conèixer realitats ben diferents. L'assassinat dels jesuïtes del Salvador, Guatemala, Rússia, Polònia, Albània, Berlín —on vaig veure caure el mur—, amb l'Agència de l'Espai Europeu a la Guyana... Van ser experiències extraordinàries.

Tanmateix hi ha coses de la política que no m'agraden i arribo a la conclusió que el que havia de fer al Congrés ja ho havia fet. I començo una nova etapa.

Com es concreta aquesta nova etapa?

Em vaig proposar tornar a fer el que m'agradava, col·laborar amb la societat civil del país, algun dels projectes més significatius són: l'ENS de l'Associacionisme Cultural i les seves publicacions (*Tornaveu*, *Canemàs*), l'Euro Congrés, la presidència de la Fundació Candel...

Els Debats al Territori: repensar el paper de les associacions culturals.

Les federacions de Cors de Clavé, la d'Ateneus, la de Grups Amateurs de Teatre i la de les Associacions i Clubs Unesco plantejaren la plataforma dels Debats al Territori, una iniciativa orientada envers «un projecte de futur del moviment associatiu català». Aquests debats, entre el 2003 i el 2005, es desenvoluparen en onze ciutats de Catalunya, per bé que, gràcies a l'ús de la plataforma d'Internet, es possibilità que el debat prengué un caire d'abast nacional.

«Em demanen que en faci la redacció global i un informe plantejant la necessitat de crear un organisme que s'havia de dir Ens de Comunicació Associativa.»

Quins eren els objectius?

Amb una ferma voluntat de transversalitat de rerefons, es tractava de dur a terme un treball que depassés l'àmbit estricte de cadascuna de les federacions participants mitjançant una lectura col·lectiva de les diferents realitats i experiències portades a terme per una part significativa del moviment associatiu cultural català. Es tenia el convenciment que, malgrat les diferents

modalitats i expressions que adopta aquest treball en cadascuna de les federacions, hi ha motivacions comunes, necessitats semblants, experiències per compartir i, en definitiva, processos coincidents, el coneixement dels quals ens enriqueix i ens fa créixer.

Em demanen que en faci la redacció global i un informe plantejant la necessitat de crear un organisme que s'havia de dir Ens de Comunicació Associativa, que de fet així va ser durant els primers anys i m'hi involucro activament.

Neix l'Ens de Comunicació Associativa.

Malgrat la importància manifesta del que representa el moviment associatiu cultural, la convicció generalitzada entre els participants als Debats al Territori apuntava més aviat en el sentit que ni el tracte que l'Administració dona al món associatiu ni la difusió que rep la feina de les associacions en els mitjans de comunicació es corresponen amb la importància real del que s'ha fet, és a dir: una aportació de primeríssim nivell al desenvolupament social i cultural del país, fins al punt que el moviment associatiu s'ha convertit en una de les nostres característiques identitàries.

Quins eren els seus principis fundacionals?

Es concretaven en tres principis: 1) donar la visibilitat més grossa possible en els mitjans de comunicació a les activitats que les entitats porten a terme; 2) generar espais de debat, de reflexió i d'intercanvi d'experiències dins del món associatiu, i 3) constituir un espai de relació amb les institucions públiques i privades per tal de fer

possible que l'associacionisme tingui cada vegada una major consideració i incidència en la societat catalana.

«Per primera vegada, el moviment associatiu s'autoconvocava a celebrar un congrés.»

I es convoca el primer Congrés de l'Associacionisme Cultural Català.

Per primera vegada, el moviment associatiu s'autoconvocava a celebrar un congrés que hauria d'establir els fonaments dels interessos compartits pels diferents vessants de l'associacionisme cultural. Simbolitza una situació nova. Fins aleshores aquesta mena d'esdeveniments es trobaven en gran manera tutelats, si no liderats, o bé per l'Administració o bé pels seus organismes dependents.

Nogensmenys la iniciativa requeia, ara, plenament en el mateix moviment associatiu i en les seves organitzacions de segon nivell: les federacions, de manera que l'Administració passava, així, a ocupar una posició únicament de suport, principalment de caràcter financer.

Quins van ser els temes clau tractats al Congrés?

Les relacions intergeneracionals, la migració, l'educació o la formació, la comunicació i un darrer tema sobre la qüestió de la llengua catalana a la Catalunya del Nord.

Com es va desenvolupar metodològicament?

Es partia de la ferma voluntat que les anàlisis, les diagnòstics i les propostes fossin generades des de la mateixa base

associativa, lluny del típic encàrrec de l'estudiós de torn, amb el profund convenciment que el procés d'elaboració també formava part dels objectius a assolir. Calia generar un gran procés deliberatiu, previ al de la presa de decisions, per tal de fer aflorar totes les sensibilitats i concepcions, i fer un èmfasi especial en aquells aspectes més minoritaris manta vegada exclosos d'aquesta mena de processos i que, en canvi, poden desembocar en aportacions molt significatives i de qualitat.

Amb la realització d'aquest primer congrés es posava de manifest l'inici d'una nova etapa de maduresa i autonomia del moviment associatiu cultural català.

«A la mort d'en Paco Candel se'm demana que assumeixi la presidència de la Fundació.»

Aquests darrers anys us heu concentrat força en la Fundació Candel.

Hi entro, juntament amb en Rafael Hinojosa, a prop de la meua jubilació. A la mort d'en Paco Candel se'm demana que n'assumeixi la presidència. Actualment la Fundació té un nou president, Salvador Cardús.

Quins aspectes en destacariu?

Som una entitat sense ànim de lucre i independent, amb un projecte d'interès social i públic de caràcter cultural, que disposa d'un espai d'interacció entre investigació, acció i participació, amb la voluntat d'esdevenir una eina per cercar, des de la cultura i les vivències, models de convivència

social més justos i humans, així com de recuperar una realitat històrica de Catalunya com a terra d'acollida i en contínua construcció, per posar-la al servei de la comprensió i la integració de les migracions actuals.

Des de la Fundació hem organitzat jornades d'estudis a molts nivells i molt interessants. Aplicant les tècniques de dinamització que havíem practicat al Departament de Cultura. Darrerament hem signat un conveni de col·laboració amb Òmnium Cultural.

«L'ENS és l'organisme a través del qual Catalunya es pot projectar internacionalment a la UNESCO.»

Com veieu la cultura popular en l'actualitat?

Rearmada. L'ENS és una peça important. A més, cal afegir-hi *Tornaveu*, *Canemàs*... Amb trenta federacions membres, una confederació insòlita al món.

Considero que el paper de l'Administració és donar el màxim suport, sense cap mena de dubte. L'ENS és l'organisme a través del qual Catalunya es pot projectar internacionalment a la UNESCO, en ser una entitat acreditada per la UNESCO per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial.

En quins projectes trebal·leu actualment?

Ara el que faig és reflexionar. I reflexiono investigant i analitzant d'on ve tot el moviment associatiu (que ja vaig començar a explicar en un article a *Canemàs*), i arribo a la conclusió que aquest moviment prové de la Il·lustració. A

Catalunya, la Il·lustració va entrar de ple a les classes populars. L'associacionisme comporta un model de relació, d'integració i de desenvolupament social viu, actualitzat i summament útil, que ens ajuda a definir-nos com a societat i a sentir-nos protagonistes del que fem.

Un país que assumeix que la revolució l'ha de fer a través de la cultura. Penso fer una anàlisi sistematitzada d'aquells anys de dinamització cultural.

I també treballo en una novel·la: una trilogia que explica com es va fer la Transició, la trampa de la Transició. Això, a *L'endemà de la llarga nit* ja ho explico, però ara ho arrodoneixo, investigo com les grans famílies de l'oligarquia espanyola i la burgesia catalana franquista es van anar col·locant als espais estratègics de la societat i l'economia del país per continuar dominant en la democràcia.

«Treballo en una novel·la i també en les meves memòries.»

Trebal·leu en altres projectes?

També treballo en les meves memòries, animat per l'historiador i periodista Jaume Fabre, que va descobrir i publicà que era l'únic periodista encara viu entre els que la dictadura franquista va sotmetre a la justícia militar. He penjat al meu estudi el document acreditatiu que vaig rebre del president Puigdemont, poc abans que marxés a l'exili, per veure si m'impulsa a escriure, però em costa fer-ho sobre mi mateix. Em decanto per donar prioritat a la traducció de la primera obra de teatre, escrita en castellà i abandonada des

del moment que vaig entendre que el meu idioma d'expressió literària havia de ser el català, llengua de la qual la intolerància m'havia fet analfabet. Ha passat mig segle d'aquella decisió que ajornà la meva plena realització com a escriptor vocacional.